



Keskkonnahariduse metoodiline materjal Programm „Gauja Rahvuspargi märgalad”



Teema

Märgalade taimede kasutamine käsitöös – inimese ja keskkonna koosmõju.

Teema

Märgalade väärtuste kasutamine käsitöökultuuris Gauja Rahvuspargis, Vaidava toolimeistrite talus (Lejasbregži).

Alateema

Loodussüsteemid ja looduse protsessid, inimese ja keskkonna koosmõju.

Sihtgrupp (õpilaste arv, vanus, klass)

10.-12.klass/täiskasvanud.

Tegevuse kestus

1-5 tundi.

Optimaalne aeg ekskursiooniks: kevadel/suvel/sügisel.

Seos õppekavaga

Tegevuse käigus pakutavad võimalused:

- loodusteadustes vajalike uurimistegevuse aluste omandamine;
- loodussüsteemide ja loodusprotsesside tundmaõppimine, looduse mitmekülgse ja ühtsuse tajumine;
- arusaamine loodusteaduste tähtsusest inimeste olmes, keskkonnasäästlikkuse vajalikkusest arusaamine, praktilise kogemuse saamine keskkonnakvaliteedi säilitamiseks ja parendamiseks.

Kontaktisik

Indra Čekstere, etnogrāf, keskkonnagiid,
kamenite12@inbox.lv

Vajaminev varustus

Noad, käärid, nõõrid, kirjutusalused, pliitsid, binokkel, suurendusklaasid, kõva paber, kõrkjad, kaart, välimäärajad.

Vajalikud oskused ja teadmised

Hea füüsiline ettevalmistus, oskus kasutada binoklit ja suurendusklaasi.

Ettevalmistus enne tegevusi.

Eelnevad teadmised järvetaimede ja jõeharu taimede kohta, toolide valmistamise kohta, oskus kasutada lõikenuga, binoklit, suurendusklaasi.

Võtmesõnad

Hoiuala, kultuuriajalooline ala, muuseum, järv, jõeharu, kõrkjad, toolide valmistamine, biotoop, liikide kaitse.



Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalaid! Tule, hoi ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"



Atbalstījusi
Eiropas
Savienība



European Union



Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Tegevused

- ▶ Tutvumismäng, mille käigus tuleb peasjalikult orienteeruda nägemisele ja kuulmisele (näiteks, pehme pall, mille viskamisel tuleb nimetada märgala taim või kala või mille edasiandmisel tuleb nimetada veega seotud taimi ja loomi). Variant – taluhooned ja neis olevad elusad ja elutud asjad.
- ▶ Mängu arutamine.
- ▶ Ohutusinstruktsioon.
- ▶ Osalejad saavad binokli ja suurendusklaasi ning vastava informatsiooni selle kasutamise kohta õpiretke ajal.
- ▶ Läheme jõeharusse või järvele (võimalik - Vaidava järvele).
- ▶ Tutvume erinevate taimedega – pilliroog, kõrkjas, vesikupp jne. Pajatus kõrkjate ja nende leviku kohta, struktuur, kasutades visuaalset informatsiooni. Võidakse kasutada pilte ja lamineeritud taimi.
- ▶ Kõik saavad noad, selgitus, kuidas neid õigesti kasutada, pannakse jalga kummikud.
- ▶ Kõrkjad lõigatakse või rebitakse välja, seotakse kimpudesse.
- ▶ Sõidame toolimeistrite muuseumisse. Saabumine toolimeistrite tallu.
- ▶ Tutvumine taluga ja toolimeistrite muuseumiga. Soovikivi panek tuulekella juurde.
- ▶ Lähiümbruse toolimeistrite talude kaart (kohapeal). Toolimeistri ameti unikaalsus
- ▶ Euroopas. Vanade toolide pildid erinevates maailma riikides. Toolimeistrite tööst pajatav videofilm.
- ▶ Osalejad jaotatakse gruppidesse ning vastavad lühiviktoriini küsimustele toolimeistrite ameti ja tööriistade kohta.
- ▶ Töö – punutise valmistamine (nööri) või kõrkjatükikesi liimides.
- ▶ Kõrkjate ühendamise ja keerdude valmistamise demonstratsioon. Oma oskuste proovilepanek.
- ▶ Pajatus toolimeistritest – ning selle lõpetamine, kasutades pakutud sõnu. Pärimused lähimate märgalade kohta - Gauja, jõed, järved.
- ▶ Turumäng:

1.variant. Osalejad valivad turule sõitja, kes jääb seisma seljaga ülejäänute poole. Mängujuht annab igaühele konkreetse kauba või asja nime –tool, heinakott, kaer, pott, kruus, klinker, kompvek, latt, santiim jne. Turule sõitja valib, mida kaasa võtta. See läheb tasakesi turule sõitja juurde ja piuksatab, kui arvati ära, siis vahetatakse kohad ja kõik algab otsast peale.

2.variant. Mängujuhil on linane kotike „turult“ toodud pudipadiga. Ta valib, ilma teistele näitamata, näiteks pliatsi ja ütleb – see on valmistatud puust, ka teil kõigil on see tavaliselt olemas, seda kasutades on kerge jätta meelde turul tehtud oste – mis see on? See, kes ära arvab, saab pliatsi auhinnaks. Kotikeses võivad olla santiim, nõop, joonistusega kivike, pätkel, õun, kompvek, šokolaadike, närimiskumm jmt pudipadi.

- ▶ Teejoomine toolimeistri talus ühes kaasavõetud võileibade -saiakestega.
- ▶ Mõistatused ja kõnekäänud tööriistade ja käsitöömeistrite kohta.
- ▶ Tegevuse lõpus saavad kõik osalejad Gauja Rahvuspargi ja toolimeistri talu bukletid, kleebised, samuti muud saadavalolevad näitematerjalid. Meene toolimeistri talult.



Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalaid! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"



Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Vajaminevad töölehed

- A.Julla joonistus tööriistade kohta – kõikidele osalejatele, kes täitsid kuulates pajatust toolide valmistamiseks kasutatavate riistade kohta, tuginedes muuseumimaterjalidele;
- „Pajatus toolimeistrist” – igale osalejale, pärast loetakse üheskoos ja analüüsitakse;
- „Väike viktoriin” – kõikidele osalejatele;
- „Proovi Sina ka!” – mõned lamineeritud värvilised variandid;
- kokkupandav joonistus taimedega – taimede kasutamine, näidise läbiarutamine;
- „Toolimeistrid” – kõikidele osalejatele.

Omandatud teadmised

Põhiteadmised märgalade kohta – ettekujutus iseloomulike taimede, loomade kohta, liikide ja biotoopide kaitse kohta. Uued faktid inimese ja keskkonna koosmõju kohta, märgalataimede kasutamise kohta inimeste olmes, käsitöös. Unikaalne käsitööliik - toolide valmistamine Gauja Rahvusparki kultuurajaloolisel alal – Brieži toolimeistrite talud, toolide valmistamise kodutootmise materjalid, tööriistad, töövõtted jne.

Omandatud oskused

Uurimistöe aluste omandamine, informatsiooni sorteerimise ja üldistamise oskus, turvalisuse ja käitumise reeglid looduses, individuaalse töötamise ja grupitöö oskus, looduse säästmise looduses liikumisel. Oskus ära tunda käsitöökäsitööks sobivaid märgalataimi, kõrkjate kogumise oskus, nõoriga tehtava punutise valmistamise oskus.

Teabeallikate nimekiri

Märgalade väärtused ja funktsioonid. Läti Ornitoloogia Selts. Riia, 2003.

Gauja Rahvusparki administratsiooni poolt koostatud näite-ja teabematerjalid, käsitööuurijate (etnograafide) poolt koostatud näite-ja teabematerjalid.



Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalaid! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"



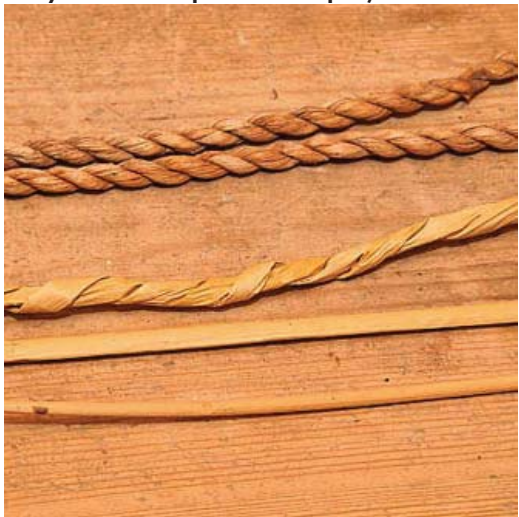
Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund



Järvekõrkjas - jätkud või kõrred.
(it's difficult to understand, maybe
only name – järvekõrkjas)



Äsja väljakistud kõrkjad.



Tooli punutise valmistamiseks
põimitakse kõrkjad kokku.



Disainerite valmistatud tool.



Proovi Sina ka!



Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasid! Tule, hoi ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"

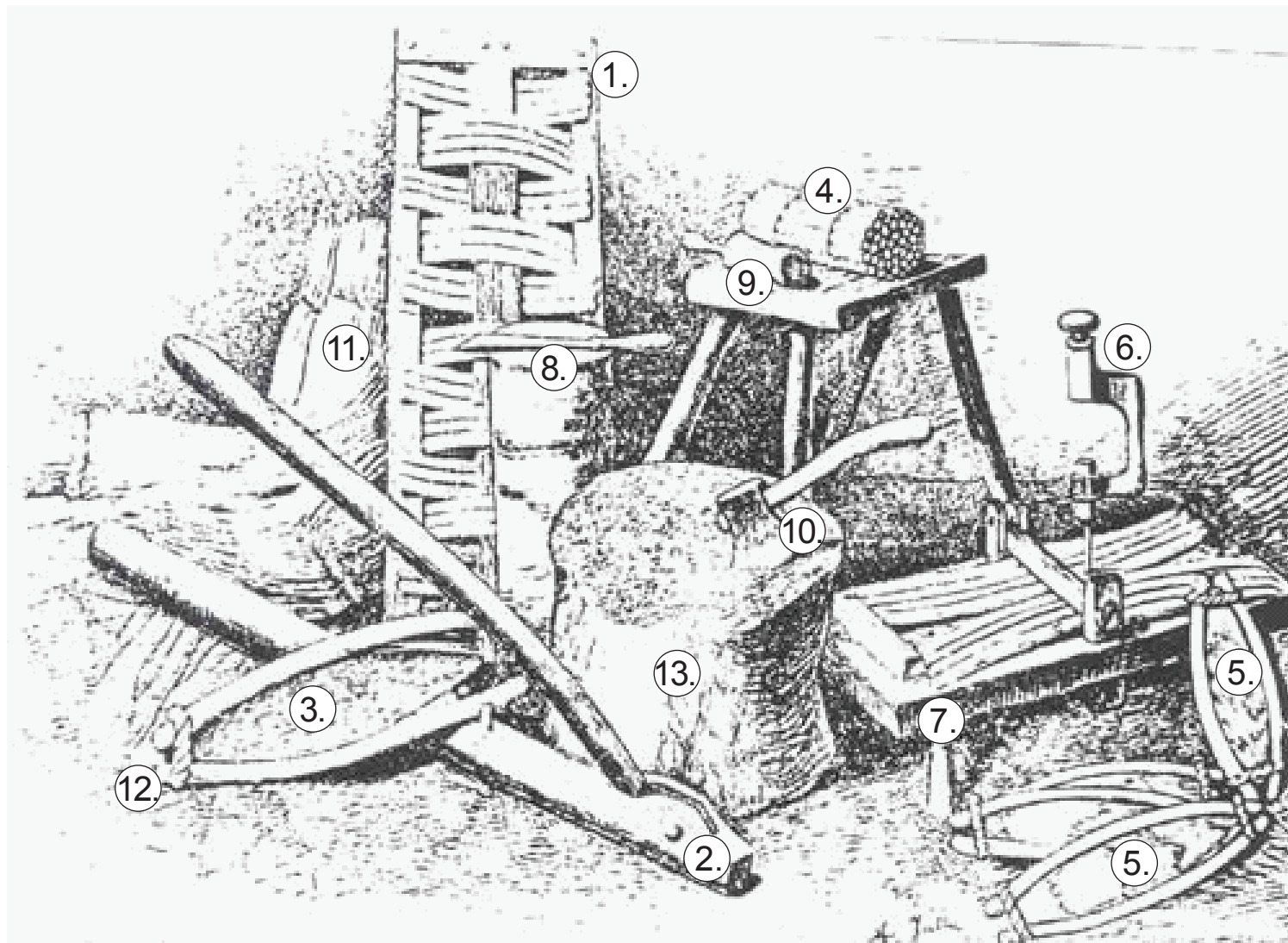


Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund



Kirjuta tööriistade ja materjalide nimetused!

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____
11. _____
12. _____
13. _____



Kunstnik Augusts Julla joonistatud toolimeistri tööriistad. 1905.a.



Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasi! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"



Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund



Allpool toodud joonistusel kujutatud taimi kasutatakse mitmesuguste inimestele kasulike asjade valmistamiseks.

1. Uuri, kuidas kasutatakse pilliroogu.
2. Vaata, milleks kasutatakse muid taimi, vastused on ära toodud kõrvaloleval joonistusel.
3. Kirjuta iga taime kõrvale, kuidas seda kasutatakse.

pilliroog

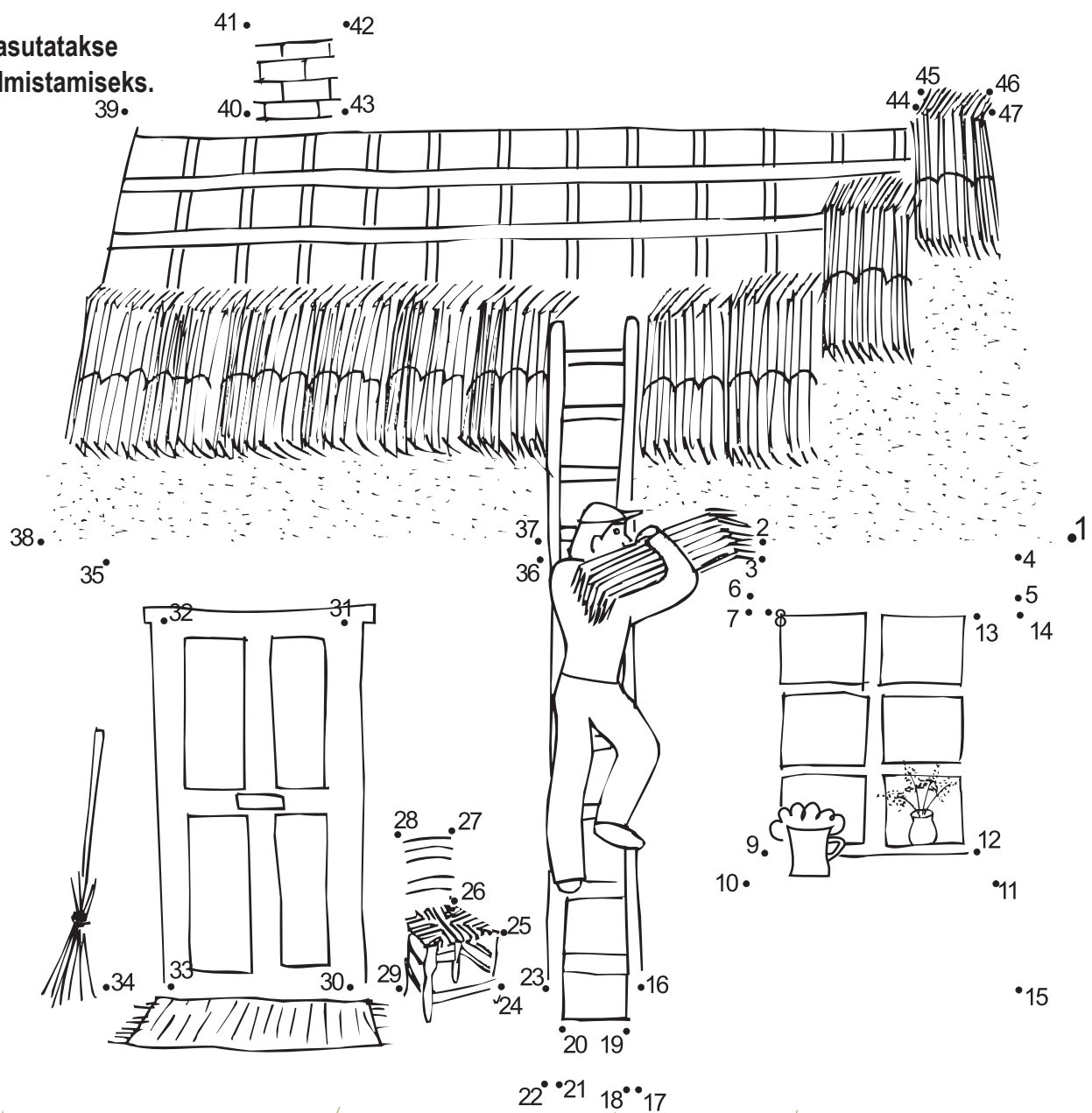
laialehine hundinui

järvekõrkjasl

must lepp

keskmise värihein

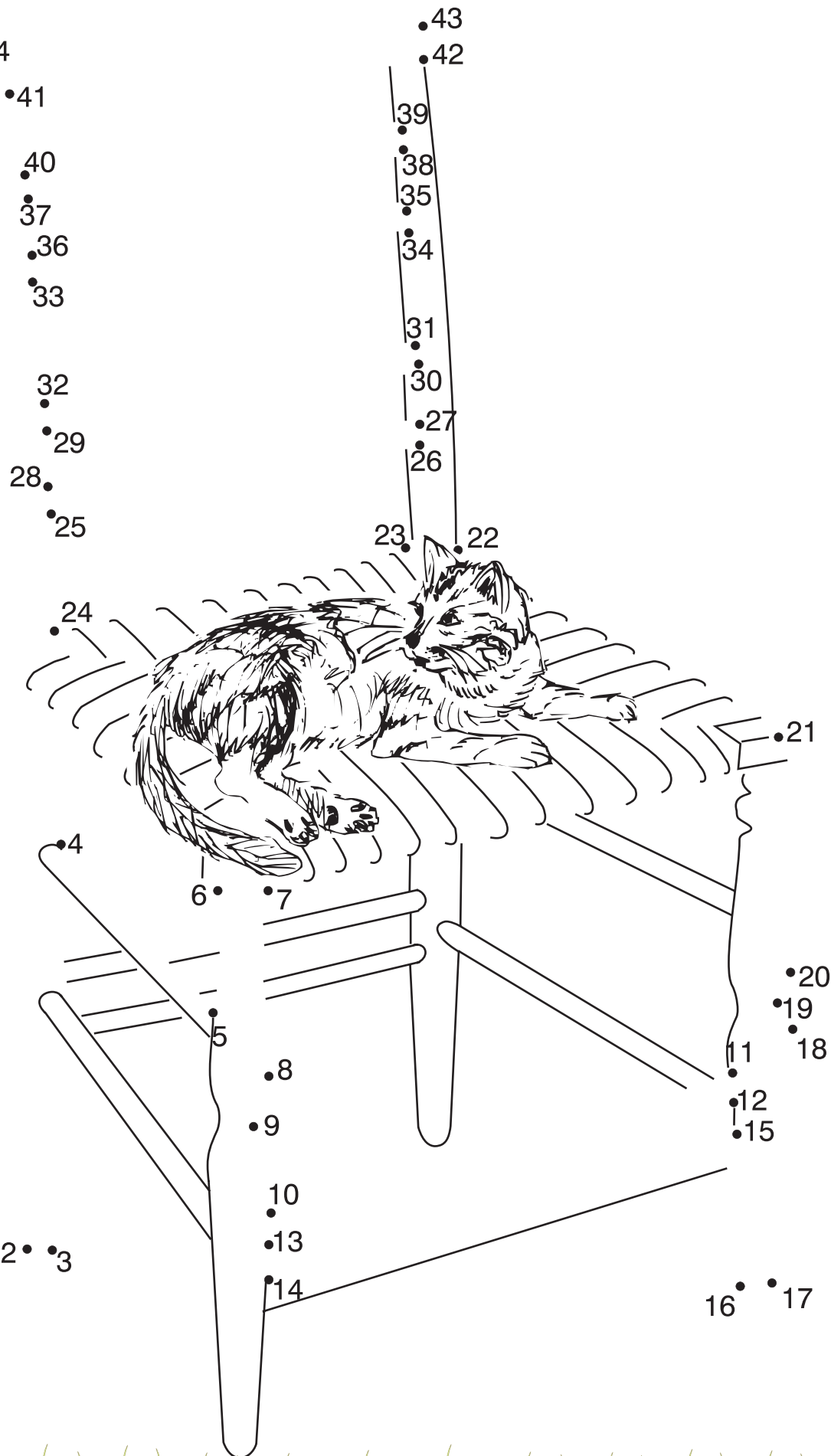
harilik humal



Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasid! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"



Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund



Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasi! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"



Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund



Toolimeistrid

Üheks väga omapäraseks Gauja Rahvusparki kultuuriväärtuseks on Valmiera rajooni Vaidava vallas olevad Brieži toolimeistrite talud, kus XVIII sajandi lõpust kuni XX sajandi 40. ndate aastateni valmistati toole, tehes aasta jooksul ca 12000 kasepuust tooli, millel kasutati kõrkjapunutistest tooliistmeid. Kõrkjaid koguti juuni lõpus Gauja jõeharudest, järvedest ja tiikidest. Punutiseks kasutati järvedes kasvavaid kõrkjaid, mida kutsuti ka jätkudeks, kõrtteks. Viimasel tegevusperioodil enne Teist maailmasõda kasutati ka tööstuslikult valmistatud spooni (vineeri), isegi dekoratiivsete joonistuste ja lillede motiividega. Nimetatud toolimeistrite tegevusel oli lokaalne tähendus, nad praktiseerid ainult väga väikeses piirkonnas. Toole valmistati kõige lihtsamate majapidamises tarvitavate tööriistadega – peitli, liimeistri, puuhaamri, vântpuuri, järive jmt. ning toolide kokkupanemiseks ette nähtud riista abil. Puudetailide väljatremimiseks kasutati lihtsat tööpinki – selleks oli treipink. Toolide valmistamisest võttis osa kogu pere – mehed treisid, lapsed puhastasid eelnevalt kogutud ja kuivatatud kõrkjaid mustusest ja suurematest juurteosadest, naised punusid tooliistmeid. Pärast veeti toolid hobustega Vidzeme, Eestimaa jm. turgudele. Eestlased kutsusid neid toole läti toolideks. Toolimeistrite seas oli kõige kuulsam Mārtiņš Šķerbergs, kes kasutas oma ametipitsatit ning valmistas toole kirikutele, rahvamajadele, samuti välistellijatele, kes kasutasid neid toole oma suvilates.

„Lejasbregžis“ elab ja töötab praegu keraamik Iriša Vainovska, kes on koostanud vana toolimeistri ametit tutvustava näituse, pajatades toolimeistrite tööst heameelega ka küllastajatele.



Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasi! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"



Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund



Lugu toolimeistrist

Kord elas siinsamas, Brieži vallas, üks toolimeister, kelle nimi oliTalle kuulusid....., kus ta üksinda elas, ja ka laut, mis oli tema.....elupaigaks. Loomatoitu hoiti,kuid inimeste endi tagavarasid.....

Iga laupäev pesi toolimeister koos oma perega.....Tal oli virk ja naine, kelle nimeks oli..... ning.....last. Nendega koos elasid kaja toolimeistri naise ema, kelle nimeks oli

Talvel tegi kogu pere Toolimeister treis tooli detailepuust. Naine punus toolistmeidLapsed puhastasid kõrkjaid, mida eelnevalt leotativees, et oleks kergemKui ükspartii oli valmis, siis veeti seeturule. Kui toolimeister müüstooli, siis ostis ta kaasa sõitnud pojale.....ja klinkeri. Kuid kojujäänudootasid neid

Kirjuta, palun, tühjadesse kohtadesse sobivad sõnad ning loo omaenda lugu toolimeistrist!



Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasid! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"



Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund



Miniviktoriin toolimeistri talus.

Viktoriini juht valib välja 5 erinevat eset, näiteks:

1.Nn. „ahvena või haugi” – pikliku, ellipiskujulise puiduvormi toolijalgade ja tagumise peapuu sobitamiseks.

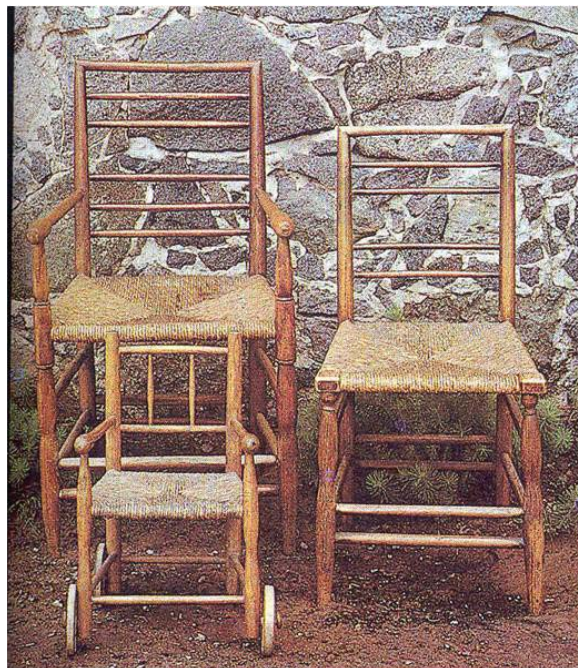
2.Liimeistri.

3. Suure peremehe või perenaise tooli.

4. Ratastega lastetooli.

5. Tavalise tooli.

Viktoriinist osavõtjatel tuleb kirjutada ja selgitada, mis otstarbeks antud esemeid kasutatakse. Küsimus toas olevate toolide kohta – kujutage endale ümber laua istuvat peret, kes kasutab suurt tooli, kes kasutab tavalist tooli, kes kõrget tooli. Igaile grupile võidakse anda erinevaid esemeid muuseumis olevatest toolimeistrite tööriistade ja olmeesemete seast. Vastused tuleb üheskoos läbi arutada, jutustades seejuures toolimeistritele vajalikest tööriistadest ja materjalidest.



Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalaid! Tule, hoi ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"